

POVIJESNI OKVIR I KONCEPT RAZVOJA ETNO- -PARKA U OZLJU

BRANKA STERGAR

Godine 1966. istraživane su na saveznom nivou, u ozaljskoj okolici, spomeničke vrijednosti narodnoga graditeljstva, posebno na primjeru sela Trg. Selo osnovano još poveljom bana Mikca iz 1329. g., a kasnije ozaljsko podgrade, premješteno je na novu lokaciju te je sačuvalo srednjovjekovnu dokumentaciju i izvorno drveno graditeljstvo sve do velikog požara 1945. godine. S obzirom na povijesni značaj mjesta Ozlja (sjedište obitelji knezova Babonića 12.-14. st.; Frankopana i Zrinskih 14.-17. st.; knezova Bathanyja 18.-19. st.) i njegove

okolice (selo Trg, Pavlinski samostan na Sveticama), 1983. godine, na poticaj Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu, u suradnji s Regionalnim zavodom iz Zagreba, Etnografskim muzejem iz Zagreba i Narodnim sveučilištem u Ozlju provedena su istraživanja tradicijskoga graditeljstva - evidencija i dokumentacija seoskih gospodarstava. Konstatiralo se da drvena arhitektura propada zbog napuštanja i iseljavanja obitelji iz tih starih objekata, a oni često potom služe za potpalu "krečana". Sljedećih godina, u dogovoru s općinskim strukturama, pristupilo se izgradnji etno-naselja kako bi se time sačuvali karakteristični arhitektonski primjeri narodnoga graditeljstva ozaljskoga kraja.

Etno-naselje je planirano kao samostalna cjelina unutar Zavičajnog muzeja Ozlja. Smješteno je oko 1 km od samog središta Ozlja, na cesti prema selu Trgu, uz umjetno

1. Obnova krova u Etno-naselju Ozalj, 1994. god. Zavičajni muzej Ozalj

jezero građeno za ribogojilište. Postavljena su dva drvena stambena objekta: iz sela Trga i sela Tomašnice s pripadajućim gospodarskim zgradama: sjenikom, komoricom, svinjcem. Ukupno 5 objekata. "Hiže" su starosti oko 200 i 150 godina (koliko se pamti), građene na "hrvaški vuglec", tradicijski pokrivene škopom. Imaju po dvije sobe i kuhinju s otvorenim ložištima i kubačama (pletelih od kestenovog pruća i obloženih blatom, za odvod dima). Kuće su namještene, a predmeti su iz okolice Ozlja i dio iz etnografske zbirke Zavičajnog muzeja. Pod nadstrešnicom sjenika izložene su velike alatke, kola, saonice, plug... Nema čuvarske službe, muzej je otvoren po dogovoru s kustosom, i zbog toga nisu predviđene legende.

U početnoj fazi planiralo se proširiti etno-selo s prijenosom još dviju kuća s okućnicama. Izbor bi bio s popisa "hiža" Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture iz 1983. godine. Tipologijom bi se slijedio razvitak kuća na prijelazu stoljeća, razvojni put s dogradnjom "ganjka", te brdski tip od kamena građeni podrumom.

Novčane poteškoće zaustavile su dalji razvoj. Trenutno, općina Ozalj financira u potpunosti program održavanja etno-naselja. Istakla bih dva osnovna problema koji koče dalji razvoj etno-naselja u Ozlju: financijski i organizacijski.

1) FINANCIJSKI - Usprkos gotovom programu za preseljenje objekta iz Malog Erjavca u etno-park (dokumentacija izrađena u Republičkom zavodu za zaštitu

2. Žetva raži, Etno-naselje, Lipnik, 1994. god. Zavičajni muzej Ozalj

kulturne i prirodne baštine u Zagrebu) nismo prolazili na republičkom natječaju, pa nismo dobili potrebna financijska sredstva.

- Zbog neadekvatnog izložbenog prostora nismo u mogućnosti otkupiti stvari na terenu. To se posebno odnosi na ponudenu staru kovačnicu (originalni mijeh, rukom raden alat), koja bi trebala biti smještena u podrumu novog objekta.

- Problem otkupa škope zbog nemogućnosti plaćanja direktno na ruke (otkup 5-6 škopnika po kući); ili veća ulaganja pri

sijanju vlastitog polja raži, te obrade slame na starinski način. U vezi s tim se javljaju i veliki organizacijski problemi oko pronalaženja dobrovoljaca za ručnu žetvu, ručnu vršidbu, te izrađivanje škopnika. (Dobrovoljnim radom 70-ak sudionika u četiri dana obavljena je ručna žetva i obrada slame do izrade škopnika / 1994. god.)

štucanje živice) jer teško nalazimo pomoćnu radnu snagu.

- Problem konzervacije objekata! Premazivanje objekata i predmeta s preparatima protiv crvotoče pokazalo se nedovoljnim. Najveći problem je održavanje slamnatih krovova (teško nabavljamo novu škopu, a nema više ni majstora već samo priučeni radnici). Krovovi propadaju i zbog životinja

3. Obrada slame za "škopnike", Lipnik, 1994. Zavičajni muzej Ozalj

2) ORGANIZACIJSKI - Nedostatak ljudstva. Zavičajni muzej vodi samo jedan kustos (povijest umjet./arheol.), a dio je Narodnog sveučilišta (ukupno 3 zaposlena). - Problemi se javljaju pri većem održavanju objekata (popravak škopnatih krovova, krečenje vanjskih i unutrašnjih zidova), uređenju okoliša etno-parka (košenje trave,

koje su se u njima nastanile: kunice, poljski miševi, ose...

- Problem izlaganja velikih predmeta. Kočije, zaprežna kola, "dreš" (vršilica na ručni pogon), pospremljeni su po sjenicima u selu i nismo ih u mogućnosti prezentirati u etno-naselju.

- Zaštita etno-naselja. Etno-naselje je na osami, bez čuvarske službe. Stanovnici ozaljskoga kraja blagonakloni su spram spomenika kulture, tako da do sada nismo imali većih problema s provalama.

- Dokumentacija za izradu protupožarne zaštite postoji ali nije izvedena zbog nedostatka financijskih sredstava.

Povijesno mjesto Ozalj visoko kotira u turističkoj ponudi šire zagrebačke okolice. Stari grad Ozalj, hidrocentrala (jedna od najstarijih u Hrvatskoj i Europi iz 1908. godine građena kao neogotički dvorac), te Etno-park, dio su obilaska mjesta (u ratno doba do 5000 posjetitelja godišnje) smještenog samo pedesetak kilometara od Zagreba.

Zbog blizine ratne zone prekinut je uobičajen posjet izletnika u Ozalj. Na nivou županije izrađuju se turistički planovi. Narodno sveučilište je, za sada, preuzelo na sebe brigu promoviranja kulturnih događanja i vezu sa Zagrebom. S vodičima, TV-spotovima mogla bi se promovirati kulturna ponuda i prirodna baština ozaljskoga kraja.

Na žalost, Ozalj nema hotelskog smještaja. Etno-naselje se prezentira posjetiteljima u povijesnom kontekstu, s obzirom na selo Trg (konstituirano 1329. god. i do danas je zadržalo tradiciju gradnje drvenih kuća). Organizacija života i graditeljstva sela uspoređuje se s gradskom arhitekturom Staroga grada Ozlja. Zatvorenost doline rijeke Kupe u ozaljskoj općini čini jedinstvenu prirodnu cjelinu, što je kroz povijest zatvaralo posjed ozaljske loze Frankopana. Time su etnografske

karakteristike našeg kraja određene (život u zadrugama, čipka jalbe radena na lucnju, bijela nošnja izrađena naniričanim ukrasom ...).

Zavičajni muzej Ozlja, smješten unutar Staroga grada Ozlja, pokriva u svojim zbirkama cijeli razvoj ozaljskog kraja od prapovijesti do danas, s naglaskom na povijest velikaških obitelji Frankopana i Zrinskih. S obzirom na obimnost skupljenog etnografskog materijala smatramo da bi se etnografska zbirka trebala odvojiti i osamostaliti od kulturno-povijesne i preseliti u etno-naselje, jer bi se tako mogla bolje razvijati i biti dostupnija posjetiteljima. To uključuje i otvaranje mjesta kustosa etnologa i mjesta preparatora/restauratora.

Postavljanjem novih objekata, kako je to zacrtano planovima proširio bi se izložbeni prostor (primjerci za nošnje, objašnjenje obrade lana i konoplje, tkanje, vezenje), što do sada nismo mogli zbog mogućnosti provala. Zbirka bi se proširila s kovačnicom, mlinom, a i stajama i ostalim gospodarskim zgradama. Mogle bi se postaviti i tematske izložbe seoske arhitekture ili karakterističnog obrta. Osim toga, proširio bi se i prostor za prihvata posjetitelja, prodaja karata, razglednica i ostalih suvenira..., koji se sada prodaju u Starom gradu. Uredilo bi se parkiralište i sanitarni čvor.

Etno-selo ima sve potencijale za proširenje. Na jezeru bi se mogla proširiti ugostiteljska djelatnost s ponudom ribljeg restorana. Nedaleko je i kupalište na rijeci Kupi. Općina Ozalj pokušava oživjeti turizam ponudama vinskih cesta kroz Vivodinu i

selo Vrhovac, što bi se moglo povezati s određenim programom u etno-naselju.

Vezano za etno-tradiciju, a uredjenjem okolnog prostora, mogli bi se organizirati sajmovi i proštenja (uz slavljenje lokalnih svetaca sv. Vida i sv. Roka, sv. Valentina), te tako održavati tradicijske običaje.

SUMMARY: The Historical Framework and the Concept of the Development of the Ozalj Ethno-Park

The heritage of the monuments in the Ozalj region was studied in 1966 and 1983. A list was drawn up of the folk architecture, and its decline determined, so the Open University and the Town Museum began to build an ethno-museum in order to preserve at least the most characteristic examples. On the road leading to the village of Trg (founded in 1329), next to a man-made lake, 5 buildings were placed: two houses, a pantry, hay-barn and pigsty: they were built in "the Croatian manner", with thatched roofs, with open hearths. The interior is furnished with objects from the Ozalj region, and some of them belong to the ethnographic collection of the Ozalj Town Museum. Large objects are kept under a porch: a cart, ploughs, sleighs.

The park has no security service. Visitors need to announce their visit in advance and will receive a guided tour.

The ethno-village is presented to the visitors in the historical context with respect to

the village of Trg and the old town of Ozalj. The closed nature of the valley of the river Kupa had defined the estates of the Frankopan family, and later of the Zrinski family, and brought ethnographic characteristics to this region (life in communities, white dress with special ornaments, lace...). According to the plan from 1984 the ethno-village was supposed to be expanded by the addition of two buildings with family plots, chosen from the list of the Regional Institute for the Protection of the Cultural Heritage. Financial problems halted further development of the project. At the moment the Ozalj municipality is paying for the annual maintenance costs.

I would like to stress two key problems which hamper the further development of the ethno-village in Ozalj:

FINANCIAL: - The completed project for moving a house is waiting to be carried out for three years now because funds have not been set aside for this (the documentation was produced by the State Administration for the Protection of the Cultural Heritage).

- No acquisitions are being made. (The acquisition of the old blacksmith's forge which is planned to be placed in the cellar of the new building.)

- Purchase of thatching. It is impossible to pay cash for individual purchase (2/3 of the thatching per household), or to make large investments for sowing rye and manually preparing the straw in the old-fashioned way.

- The documentation for fire-prevention measures exists, but it has not been implemented because of a lack of funds.

ORGANISATIONAL: - The lack of professional personnel. The Museum is administered by a curator (historian of art and archaeologist) with two workers in the Open University.

- The problem of displaying large objects. The carriages, carts and threshers are kept in barns in the village, and we are unable to exhibit them.

- The problem of the conservation of buildings! Problems are evident in major maintenance work: the repair of thatched roofs, the painting of walls (both outside and inside), the maintenance of the park (cutting grass and trimming hedges).

The biggest problem is the maintenance of thatched roofs (it is hard to get new straw, and there are no craftsmen making thatched roofs).

The use of special coating on the buildings and objects to protect them from woodworm has proved insufficient.

- Protection of the ethno-village.

The ethno-village is secluded and has no security service. The people of Ozalj care about the cultural monuments, so that there have been no break-ins.

Through its exhibits, the Ozalj Town Museum, located in the Old Town, covers the development of the Ozalj region from pre-historic times to the present day, with an emphasis on the history of the Frankopan and Zrinski families.

In view of the amount of collected ethnographic material, we feel that the ethnological collection could be separated into an independent whole and moved to the ethno-

village. This would mean employing an ethnologist and preparation worker. By bringing in new buildings (both of the houses have built cellars, as well as farm-buildings) the exhibition space would be expanded to enable the presentation of material which we have not been able to show (the blacksmith's forge, the mill, folk costumes, embroidery...). It would also enable us to put on thematic exhibitions.

The historical town of Ozalj is highly rated on the list of tourist destinations near Zagreb. The Old Town, the hydroelectric power station from 1908, built as a neogothic castle, and the ethno-park are a part of the tour of the town. This is why the ethno-park has potential for expansion.